

УДК 37.091+378.046.4

ОКСАНА САГАЧ, докторка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки, корекційної освіти та менеджменту, Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського, Україна
ORCID ID 0000-0002-4504-3405
Oksmos78@ukr.net

ФАСИЛІТАТИВНИЙ ПІДХІД ЯК ОДИН З ЧИННИКІВ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛІВ

OKSANA SAHACH, Doctor of pedagogics, associate professor of the department of the correctional education pedagogy and management, Chernihiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education of K. D. Ushynskiy, Ukraine

FACILITATION APPROACH AS ONE OF THE FACTORS OF TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT

У статті представлено аналіз поняття "фасилітація". Визначено, що фасилітація проявляється у такій побудові процесу навчання, за якого формується атмосфера психологічної підтримки, що підвищує рівень навчальної мотивації, відповідальності; здійснюється стимулювальний, розвивальний і підтримувальний вплив. Доведено, що для професійного розвитку педагога важливими є взаємини, які зародились у процесі діалогового спілкування, а в основу навчання має бути покладене розуміння того, що потенційні можливості професійного розвитку особистості закладені в ній самій.

Ключові слова: фасилітація, педагог, конгруентність, професійний розвиток, підвищення кваліфікації.

Summary. An analysis of facilitation is introduced in the research work. It is determined that facilitation is manifested in the construction of the learning process, which creates an atmosphere of psychological support, and increases the level of learning motivation, responsibility, stimulating, developing and supporting impact. It is proved the

importance of relationships for the teacher professional development that appears in the process of communication. Moreover, the basis of learning should be an understanding of the potential opportunities for professional development of the individual inherent in it.

Key words: facilitation, teacher, congruence, professional development, advanced training.

Мета: розглянути особливості фасилітативного підходу як одного з чинників професійного розвитку вчителів.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Визначальним чинником професійного розвитку педагога є навчання, організоване як процес фасилітації, яка є сукупністю навичок, що використовуються з метою організації обговорення проблемної ситуації та виконання за короткий проміжок часу всіх дій, які були заплановані (Зеер, 1999). Розробляти проблему фасилітації у педагогічній діяльності почав у 50-х рр. ХХ ст. К. Роджерс. Основні ідеї вченого використані як основа гуманізації освіти. У своїх роботах, присвячених навчанню і вихованню, він досліджував особливості особистості педагога, його діяльності, спілкування

та творчості, здатного до фасилітації вчення. Під фасилітацією вчення він розумів "процес, з якого ми можемо і самі навчитися жити, і сприяти розвитку учня".

Роджерс виділив наступні установки педагога-фасилітатора, які сприяють ефективному навчанню: відкритість учителя перед власними переживаннями, здатність їх відверто висловлювати; внутрішня впевненість педагога в можливостях і здібностях кожного учня; бачення вчителем внутрішнього світу та поведінки кожного учня з його внутрішньої позиції, або "емпатичне розуміння". На основі фасилітаційних установок педагог формує свій інструментарій навчання, а саме: організація зворотного зв'язку між учителем та учнями; організація роботи учнів у різновікових діадах; організація груп вільного спілкування. Установки фасилітатора допомагають створити таку атмосферу у класі, яка дозволяє учню розвиватися, стимулює мимовільне вчення, а також сприяє вчителю навчатися разом з учнями (Роджерс, Фрейберг, 2002).

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема фасилітації освіти розроблялася у працях К. Роджерс, Ф. Робака, Р. Тауша, Д. Еспі, Р. Мей, В. Франкла, Д. Бюджеталь,

Д. Холта, Ч. Сілбермана, Т. Грегорі, присвячених дослідженням фасилітуючих умов, особливостей особистості, діяльності, спілкування та творчості вчителя-фасилітатора, а також шляхів і методів його професійної підготовки. Основна ідея авторів полягала в тому, що навчання має бути засобом особистісного зростання учнів і педагогів. Педагог у спілкуванні з учнями має виступати фасилітатором, тобто людиною, котра полегшує прояв ініціативи, сприяє особистісній взаємодії учнів, процесу їх психічного розвитку. Як вказано вище, К. Роджерс є автором концепції вільного розвитку людини. Т. Грегорі не вживав поняття "фасилітація", а використовував термін "афективне викладання" для опису вміння педагога створювати умови для особистісного зростання своїх учнів. Т. Грегорі, як і К. Роджерс, вказує на необхідність роботи вчителя не тільки із знаннями, що викладаються, але й емоційними переживаннями як своїми власними, так і учнів. Згідно з Т. Грегорі, чим досвідченіший педагог, тим більше він орієнтований на почуття та емоції учня і класу загалом. Змістовними компонентами афективного викладання називав такі показники, як: емпатія, повага, щирість, конкретність комунікації (Фенько, Игнат'єва & Локтаєв, 1998).

Вплив, здатний активізувати особистісне зростання, вивчали, зокрема: О. Бодальов, В. Кремень, Г. Ковальов, О. Коп'єв, Г. Костюк, С. Максименко, В. Столін, Т. Флоренська, О. Хараш. Так, Л. Орбан-Лембрик, Л. Романкова, В. Шукшун, Г. Щедровицький на основі системного підходу досліджували проблеми управлінської діяльності. В. Кремень, Л. Петровська, Т. Сорочан значне місце відводили розробці проблематики фасилітації. Значна кількість досліджень, присвячених проблематиці фасилітації, виконані в контексті педагогіки. Зосібна, Р. Дімухаметов, Є. Борисенко, Л. Куликова, Є. Врублевська розглядають: упродовження в навчальний процес

форм і методів фасилітації, становлення екзистенціальної спрямованості учнів, фасилітацію спілкування як вид педагогічної взаємодії, що сприяє саморозвитку суб'єктів спілкування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фасилітація проявляється у такій побудові процесу навчання, за якого формується атмосфера психологічної підтримки, що підвищує рівень навчальної мотивації, відповідальності, здійснює стимулювальний, розвивальний та підтримувальний вплив. Як стиль викладання можлива завдяки перебудові особистості вчителя через його особистісне зростання. За умови такого навчання, з одного боку, набувається вміння вибудовувати перетворювальні моделі поведінки як реальні умови втілення суб'єктності, з іншого – засвоюються способи розширення суб'єктності, що слугує основою професійного розвитку (Волошко, 2016). Деякі дослідники зауважують, що процес фасилітації вимагає високого рівня психофізіологічного функціонування педагога, а отже, важливою умовою є рівень його загальнофізичного розвитку. Сприятливі умови для оптимального функціонування всього організму забезпечують фізичні вправи (Griban, Yahupov & Svystun, 2020). Можна припустити, що більшість педагогів з низьким рівнем загально фізичного розвитку уникають роботи в режимі фасилітації.

Професійний розвиток учителя – це процес неперервних перетворень у педагогічній діяльності, які приводять до стійкого розвитку професіоналізму. Більшість науковців поділяє його на стадії, етапи, рівні та характеризує взаємними впливами, взаємообумовленістю всіх складових. Кожний наступний рівень цього процесу, виходячи з положення про його цілісність, системну організованість і підпорядкованість логіці неперервної педагогічної освіти, пов'язаний з попереднім. Такий підхід дозволяє виділити наступні його етапи: професійного самовиз-

начення та розвитку під час навчання у ЗВО; професійного вдосконалення та професійного зростання під час післядипломної підготовки у процесі підвищення кваліфікації у закладах післядипломної освіти (Nosko, Sahach, Nosko & Griban, 2020).

Процес навчання у системі післядипломної педагогічної освіти заснований на певних закономірностях, які надають можливість ефективно управляти процесом навчально-пізнавальної діяльності вчителя на основі передбачення її результатів; підстави для наукового обґрунтування та оптимізації змісту, форм і методів підготовки вчителя до професійного зростання. Завданням науково-методичної роботи кафедри ЗВО та інституту післядипломної педагогічної освіти є надання вагомій допомоги у процесі розвитку педагогічної майстерності та професійної компетентності вчителя (Сагач, 2021).

Для професійного розвитку педагога важливими є взаємини, які зародились у процесі діалогового спілкування як між членами групи, так і зі спікером. Отже, лекційні, практичні, тренінгові заняття мають проходити у вільній, демократичній формі, без акцентування на зовнішніх оцінках, які можуть розглядатись слухачами як несприйняття або критика. Вивчення актуальних теоретичних та орієнтованих на практику питань покликаний допомагати вчителю усвідомити необхідність підвищення рівня власних знань щодо теорії та методології, зрозуміти необхідність запровадження інновацій в освітній процес; дозволяє визначити місце кожного конкретного педагога в інноваційній, дослідницькій роботі, стратегію розвитку сучасної школи.

Науково-педагогічний працівник, котрий виступає у ролі спікера, повинен створювати на занятті такі умови, за яких виникає можливість усвідомлення проблемних питань, утруднень та їх спільного обговорення. Увага групи має концентруватись на спільній конгруентній взаємодії та взаємодії, в ос-

нову якої покладений принцип фасилітації. Під конгруентною взаємодією розуміємо спілкування, побудоване на основі довірливих, щирих взаємин у процесі взаємодії зі спікером, між слухачами, тобто на виявах взаємної емпатії, на відповідності між усвідомленням досвіду, який переживає вчитель, і самим досвідом. У даному випадку дії, змодельовані у процесі занять, та їх змістовна складова мають відповідати змісту і характеру професійної діяльності педагога. Усвідомлення вчителем актуальності набутого досвіду створює передумови для подальшого ефективного розвитку. У випадку конгруентної педагогічної взаємодії між спікером та слухачами всі взаємні посилення взаємодоповнюються і збігаються за своєю суттю (Сагач, 2021).

Отже, тенденція до розвитку, яка закладена в людині не потрібно стимулювати спеціально, адже її реалізація залежить від конгруентності тієї особи, з котрою вона взаємодіє. Конгруентність виявляється у відповідності сприйняття процесів, які реально відбуваються, і способами їх вираження, тобто поведінкою. Ідея конгруентності вчителя-слухача в ролі учня передбачає відповідність зовнішніх і внутрішніх цінностей. Зовнішні цінності є стабільними та абстрактними – виявляються як культурні норми. Внутрішні – витікають з потреб людини в цілому, є динамічними та конкретними. Успіх конгруентності спікера передбачає актуальність кола проблем, що покладаються в основу змісту навчального процесу. Отже, важливого значення щодо актуалізації професійного зростання педагогів-слухачів набуває свобода спікера у формуванні як змістовної складової занять, так і їх форми.

У процесі підвищення кваліфікації вчитель стає реальним суб'єктом процесу навчання, але одночасно не може відійти від ролі експерта щодо методики навчання, змісту та організації навчального процесу. М. Ераут вказує на те, що педагогові вкрай складно позбу-

тись стереотипу наставника, ментора. Крім того, його позиція щодо навчальної діяльності є позицією суб'єкта, котрий приймає самостійні рішення відповідно до своїх переконань, цінностей, мотивів та оцінки власних можливостей. Маємо зазначити, що навчання тут виступає як пізнавальна діяльність, включена у контекст вирішення тих життєвих проблем, які вчитель прагне спрямовувати та контролювати самостійно (Eraut, 1978). Отже, умовою продуктивності навчання у процесі підвищення кваліфікації стає освітня взаємодія вчителя-слухача та науково-педагогічного працівника, котрий виступає спікером. В іншому випадку спікер може сприйматись як щось "чужорідне", як особа, котра займає зверхню позицію. Наслідком цього виступають психологічний бар'єр і непорозуміння (Сагач, 2021).

Педагогічна фасилітація є видом педагогічної діяльності, яка покликана допомагати в даному випадку слухачам, усвідомлювати власну самоцінність і підтримувати в них бажання розвиватись, самореалізуватись, професійно вдосконалюватись, сприяти їхньому професійному й особистісному розвитку. Фасилітатор, котрий керує процесом обговорення проблемного питання або теми, у процесі заняття забезпечує успішну комунікацію між слухачами, допомагає зрозуміти загальну мету, підтримує позитивну динаміку для досягнення поставленої цілі через дискусію, не підтримуючи при цьому якусь одну позицію або сторону (Родіна, 2014).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вказане вище, слід зауважити, що для створення спеціально організованого навчального середовища визначальним стає педагогічне забезпечення професійного розвитку особистості вчителя-слухача, а саме: особистість науково-педагогічного працівника, котрий є спікером, прояви емпатії та рефлексії, сприйняття, переживання суб'єктивного досвіду, розкриття та

актуалізація потенційних можливостей педагога. В основі навчання, не в останню чергу має бути розуміння того, чи закладені в особистості потенційні можливості професійного розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Волошко, Г. (2016). Фасилітативний підхід у діяльності викладача як сучасний напрям реформування вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 9 (63).

Зеер, Э. Ф. (1999). Личностно ориентированные технологии профессионального развития специалиста. Екатеринбург : ГППУ, 1999.

Роджерс, К., Фрейберг, Дж. (2002). Свобода учиться. Москва: Смысл.

Родіна, Н. В. (2014). Роль егokonгруентності особистості в подоланні стресових ситуацій та забезпеченні суб'єктивного відчуття безпеки. *Психологія*, 19, 2 (32).

Сагач, О. М. (2021). Фасилітативний підхід у процесі неперервного професійного зростання вчителів. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка*, 16 (172), 202–206.

Сагач, О. М. (2021). Теоретичні і методичні засади професійного зростання вчителів у системі неперервної педагогічної освіти. (Дис. док. пед. наук). Чернігів.

Фенько, А. Б., Игнатъева, Н. С., Локтаев, М. Ю. (1998). Психологическое консультирование и психотерапия. Москва: Московский психотерапевтический журнал.

Филь, Т. А. (2017). Фасилитация в системе высшего образования. *Психологические науки*, 7 (61).

Eraut, M. (1978). Some perspectives on consultancy in inservice education. *British Journal of Inservice Education*, 1–2, 9–95.

Griban, G., Yahupov, V, Svystun, V. et al. (2020). Dynamics of the Students' Physical Fitness While Studying at Higher Educational Institutions et al. *International Journal of Applied Exercise Physiology*, 5, 44–55.

Nosko, M., Sahach, O, Nosko, Y, Griban, G et al. (2020). Professional development of future physical culture teachers during studying at higher educational institutions. *International Journal of Applied Exercise Physiology*, 5, 44–55.

REFERENCES

Voloshko, H. (2016). Fasyliatyvnyi pidkhd u diialnosti vykladacha yak suchasnyi napriam reformuvannia vyshchoi osvity (Facilitative approach in the activities of the teacher as a modern direction of reforming higher education). *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 9 (63).

Zeer, E. F. (1999). Lichnostno orientirovannye tekhnologii professional'nogo razvitiya specialista: nauchno-metodicheskoe posobie (Personally-oriented technologies for the professional development of a specialist: a scientific and methodological manual). Ekaterinburg: GPPU, 1999.

Rodzher, K., Frejberg, Dzh. (2002). Svoboda uchit'sya (Freedom

to learn). Moskva: Smysl.

Rodina, N. V. (2014). Rol ehokongruentnosti osobystosti v podolanni stresovykh sytuatsii ta zabezpechenni sub'iektyvnoho vidchuttia bezpeky (The role of ego-congruence of the individual in overcoming stressful situations and providing a subjective sense of security). *Visnyk ONU im. I. I. Mechnykova. Psykholohiia*, 19, 2 (32).

Sahach, O. M. (2021). Fasyliatyvnyi pidkhd u protsesi neperervnoho profesiinoho zrostantia vchyteliv (Facilitative approach in the process of continuous professional growth of teachers). *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Chernihivskiy kolehium" imeni T. H. Shevchenka*, 16(172), 202–206

Sahach, O. M. (2021). Teoretychni i metodychni zasady profesiinoho zrostantia vchyteliv u systemi neperervnoi pedahohichnoi osvity (Theoretical and methodological principles of professional growth of teachers in the system of continuing pedagogical edu). (Dys. ... doktora ped. nauk). Chernihiv.

Fen'ko, A. B., Ignat'eva, N. S., Loktaev, M. YU. (1998). Psihologicheskoe konsul'tirovanie i psihoterapiya (Psychological counseling and psychotherapy). Moskva: Moskovskij psihoterapevticheskij zhurnal.

Fil', T. A. (2017). Fasilitaciya vsisteme vysshego obrazovaniya (Facilitation in the higher education system). *Psihologicheskie nauki*, 7 (61).

Eraut, M. (1978) Some perspectives on consultancy in inservice education. *British Journal of inservice Education*, 1–2, 9–95.

Griban, G., Yahupov, V, Svystun, V. et al. (2020). Dynamics of the Students' Physical Fitness While Studying at Higher Educational Institutions et al. *International Journal of Applied Exercise Physiology*. Vol.9 № 5. pp. 44–55

Nosko, M., Sahach, O, Nosko, Y, Griban, G et al. (2020). Professional development of future physical culture teachers during studying at higher educational institutions. *International Journal of Applied Exercise Physiology*, 5, 44–55.

Стаття надійшла 21.03.2022 р.